

TOWARZYSTWO ZIEMI GŁOGOWSKIEJ

Encyklopedia

Ziemi

Głogowskiej

Zeszyt

53/54

Głogów 2000

Komitet redakcyjny:

Antoni Bok, Michał Cimek,
Jerzy Dymytryszyn (sekretarz redakcji),
Zenon Hendel,
Jerzy Sadowski (redaktor naczelny)

Konsultaci:

Henryk Ciejka – kartografia
Sławomir Krawczyk – architektura
Marek Robert Górniak – historia Kościoła
Władysław Paździoch - literatura

Autorzy haseł zamieszczonych w zeszytcie 53/54:

Antoni Bok
Michał Cimek
Jerzy Dymytryszyn
Roman Głowczyński
Marek Robert Górniak
Jerzy Herman
Jerzy Jankowski
Aleksandra Kopańska
Paweł Łachowski
Renata Matysiak
Krzysztof Motyl
Grażyna Myśków
Antoni Przybysz

Druk: Drukarnia i Wydawnictwo „Druk-Ar s.c.,
67-200 Głogów, ul. Mechaniczna 30, tel. (076) 834-19-88

ISBN 83-911991-4-2

Ebook na podstawie oryginalnego wydania broszurowego wykonał:

Albin Tomalak

mailto: albin.tomalak@neostrada.pl

Czopik Jan

Urodził się 1 lutego 1939 r. W Leżachowie na Rzeszowszczyźnie w rodzinie rolnika Aleksandra Czopika i Katarzyny z domu Wawryszko. Po ukończeniu w 1955 r. Liceum Ogólnokształcącego w Jarosławiu pracował jako nauczyciel we wsi Majdan Sieniawski. W latach 1956-1958 studiował filologię polską oraz historię sztuki na Uniwersytecie Wrocławskim. W 1965 r. Uzyskał tytuł magistra. W okresie od 1957 do 1961 r. był członkiem Wrocławskiej Grupy Artystycznej „Dlaczego nie”. Jako poeta debiutował w 1957 r. fraszką „Dziewiczy wstyd” opublikowaną na łamach studenckiego tygodnika „Poglądy” (nr 2), a jako prozaik w 1968 r. opowiadaniem „Wilk” wydrukowanym pod pseudonimem Adam Madej w czasopiśmie „Odra” (nr 32).

Ożenił się z Marią Nowak, dentystką pracującą w ośrodku zdrowia w Kotli. W 1965 r. wraz z żoną również tu zamieszkiwał. Zatrudnił się w Powiatowym Domu Kultury w Głogowie (kierowanym wówczas przez Julię Wójcik), gdzie jako instruktor prowadził grupę poetycką. Następnie podjął pracę jako nauczyciel w szkole podstawowej w Kotli. Czopikowie zyskali wielką sympatię mieszkańców Kotli. Prowadzili dom otwarty. Przyjeżdżali do nich artyści i młodzi poeci z całej Polski. Bywał u nich Edward Stachura. W 1967 r. Jan Czopik wstąpił do Związku Literatów Polskich. Od 1969 r. ponownie zamieszkał we Wrocławiu. Pracował tam w Wydziale Kultury Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej na stanowisku starszego referenta do spraw twórczości ludowej. Następnie był nauczycielem historii w Technikum Gastronomicznym. Po 1970 r. pracował jako dziennikarz w redakcji literackiej wrocławskiego oddziału Polskiego Radia. Opowiadania, prozę literacką, recenzje literackie, tłumaczenia (głównie z literatury rosyjskiej) oraz wiersze publikował w wielu czasopiśmie, przede wszystkim w „Nadodrze” (1966-1969) i „Tygodniku Kulturalnym” (1969-1977). W 1975 r. uzyskał nagrodę literacką im. R. Milczewskiego-Bruno. W 1976 r. zatrudnił się w Naczelnej Redakcji Literackiej Komitetu do Spraw Radia i Telewizji w Warszawie, gdzie osiadł w 1977 r.. Zmarł 27 grudnia 1977 r. podczas wypadku

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

samochodowego w pobliżu Leżachowa. Został pochowany w Warszawie.

Na dorobek literacki Czopika składają się przede wszystkim zbiory wierszy, opowiadania i proza poetycka opublikowane w wydawnictwie Ossolineum i Iskry. Wśród nich są między innymi: „Okno jedno i drugie” (cykle wierszy – „Czas”, „Maja” Wrocław 1962; „Zabrońcie się żegnać” (powieść), Warszawa 1968; „Jest poranek” (wiersze), Wrocław 1966; „Dolina dzwonów” (powieść) – powstała podczas pobytu w Kotli, Warszawa 1968; „Lipiec po maju”(cykle opowiadań: „Było jasno”, „Pośrodku nocy”, „Południe ludzi, „Pan Bonus”, „Ten duży dom”, „Kokon”), Warszawa 1972; „Niewymownie się ucałować” (zawiera cykle wierszy: „Miejsca ocalone”, „O zachodzie słońca”. „Moje i nasze”, „Pośrodku widnokregu”, „Wyspa” oraz prozę „Ucieczka albo pierwsza praca Herlulesa”), Wrocław 1974; „Góra i dół” (powieść), Wrocław 1975; „Tropy. Wiersze dawne i nowe, Wrocław 1978. „Niezwyczajny zmierzch albo Niby bajka o Kajtku i złym czarowniku, czyli powieść, która jak sądzi autor Jan urodzony nad rzeką San szarą godziną lutową, kiedy słońce było w znaku wodnika – nikogo nie poucza, nie mówi za dużo o miłości, wyjaśnia zaś przy sposobności znaczenie słów bulaj, ambaras, ruczaj”, Warszawa 1987. (Marek Robert Górniak)

Literatura: Marek Robert Górniak, Jan Czopik – Leżachowski, Tygodnik Głogowski i Polkowicki 8 (1999) nr 14, s. 9; Tenże, Pojedyncze akordy, Gazeta Lubuska 46 (1998) nr 135, s. 20; Jak hartowało się słowo (impresja o powojennej poezji w Głogowie), Głogowski Kwartalnik Kulturalny 1998 nr 3, s. 50; Piotr Kuncewicz, Poezja polska (od 1956), T. 3, Warszawa 1997, s. 181-182; Krzysztof Pysiak, Nazwać – znaczą ujarzmić, (w:) Tropy. Wiersze dawne i nowe, Wrocław 1978, s. 65-71; Przegląd Twórczości poetów głogowskich, Głogowski Kwartalnik Kulturalny 1998 nr 3, s. 28; Krzysztof Pysiak, Przecena dla młodej literatury, Warszawa 1988, s. 126-137; Joanna Zawadzka, Czopik-Lażachowski Jan (1938-1977), (W:) Współcześni polscy pisarze i badacze literatury, Pod red. Jadwigi Czachowskiej i Alicji Szałagan, T. 2. Warszawa 1994, s. 116-117.

Förster Henryk Ernest Karol

Urodził się 24 listopada 1799 r. w Głogowie jako syn głogowskiego artysty malarza Jana Kaspra Förstera i Marianny z domu Rittlerin. W 1806 r. podczas kampanii napoleońskiej jego rodzice przenieśli się do Kłobuczyna (Jan Förster jest autorem drogi krzyżowej w kościele w Kłobuczynie). Po odejściu Francuzów Försterowie powrócili do Głogowa, a Henryk rozpoczął naukę w tutejszym gimnazjum. 22 stycznia 1813 r. z powodu małej ilości uczniów (82) gimnazjum zostało zamknięte. Gdy 9 maja 1814 r. gimnazjum wznowiło nauczanie, Henryk Förster wraz z 6 innymi uczniami trafił do II klasy. Mimo początkowych trudności z nauką ukończył gimnazjum z wyróżnieniem. 13 sierpnia 1821 r. zdał egzamin dojrzałości. W latach 1821-1824 studiował teologię na Uniwersytecie Wrocławskim. Po rocznym (1824-1825) pobycie w alumnacie wrocławskim 17 kwietnia 1825 r. przyjął święcenia kapłańskie.

Skierowany przez władze kościelne do Brzeźnicy koło Żagania pełnił tam obowiązki wikariusza, a następnie przez trzy lata pracował w Legnicy (1825-1828). W latach 1829-1837 był proboszczem w Kamiennej Górze. Dał się wtedy poznać jako dobry mówca. Na jego kazania przychodzili chętnie zarówno katolicy, jak i protestanci.

W 1837 r. na wniosek biskupa Daniela Latussa został powołany na urząd kanonika kapituły wrocławskiej i mianowany kaznodzieją katedralnym. W 1844 r. papież mianował ordynariuszem wrocławskim Melchiora Diepenbrocka. Znaczny wpływ na tę nominację miał Förster (był autorem biografii „Melchior von Diepenbrock, Kardinal und Fürstbischof. Ein Lebensbild” – 1859, 1878).

W czasie choroby kardynał Diepenbrock delegował Förstera do Würzburga na konferencję biskupów niemieckich. Försterowi powierzono zredagowanie jednego z listów pasterskich ogłoszonych później przez Konferencję Episkopatu. Był deputowanym do frankfurckiego parlamentu z okręgu Ahaus-Steinfurt. Jako poseł wystąpił na forum parlamentu 24 sierpnia 1848 r. z przemówieniem na temat stosunków państwo-kościół.

Po śmierci kardynała Diepenbrocka (1853) Förstera wybrano na wikariusza kapitulnego, a 19 kwietnia 1853 r. papież Pius IX mia-

nowa! go biskupem wrocławskim. Sakrę biskupią otrzyma! od praskiego kardyna!a Schwarzenberga 18 pa!dziernika w tym samym roku w katedrze wroc!awskiej. B!d!c ordynariuszem wroc!awskim poprzez listy pasterskie i kazania dba! o pog!bienie !ycia duchowego w diecezji. Za jego r!ad!w wybudowano wiele ko!cio!ow. Nast!pi! rozwój katolickiego szkolnictwa. F!rster by! przeciwny nauczaniu religii dzieci polskich w j!zyku niemieckim. Walczy! o r!ownouprawienie katolik!w z protestantami, tak!e w sferze politycznej – w 1870 r. przyczyni! si! do wyboru 6 pos!ow katolickich do pruskiego parlamentu. Patronowa! Stowarzyszeniu !w. Micha!a, kt!rego celem by!o organizowanie ruchu w obronie Pa!stwa Ko!cielnego.

W 1870 r. F!rster bra! udzia! w obradach Soboru Watykańskiego I. Poc!atkowo by! przeciwnikiem og!oszenia dogmatu o nieomy!no!ci papie!a (mia! na wzgl!dzie nie zaostczenie stosunk!w papie!stwa z pa!stwem pruskim). Po uchwaleniu dogmatu 18 lipca z!o!y! rezygnac! z biskupstwa wroc!awskiego, lecz na pr!b! Kapit!y Katedralnej i duchowie!stwa !!askiego, papie! Pius IX nie przyja! jej.

Za niez!omn! postaw! i obron! praw Ko!cio!a 18 kwietnia 1875 r. Stolica Apostolska przyzna!a mu tytu! arcybiskupa wraz z paliuszem. W odpowiedzi na ten akt w!adze pruskie oskar!y!y F!rstera o !amanie pruskiego ustawodawstwa. W 1875 r. F!rster zosta! zmuszony do wyjazdu i zamieszkania w letniej rezydencji w Janowej G!rze (!l!sk Opawski). 5 pa!dziernika tego samego roku za opublikowanie w diecezji encykliki Piusa IX pot!pi!aj!cej ustawodawstwo Kulturkampfu przeciwko ko!cio!owi trybuna! pa!stwowy do spraw ko!cielnych pozbawi! go biskupstwa.

F!rster zmar! 20 pa!dziernika 1881 r. w Janowej G!rze (Javornik). Pochowany zosta! w katedrze wroc!awskiej. Dorobek naukowy F!rstera obejmuje zbiory kaza!w. !!czy!y one doktryn! katolick! z moralno!ci! praktyczn!. Wyr!niaj! si!e walorami literackimi, p!ynno!ci! stylu i przejrzysto!ci! tre!ci. W!ród opublikowanych kaza!w wymieni!c nale!y: Predigten auf alle Sonntage des katholischen Kirchenjahres (1843, 1912; Kazania na niedziele ca!ego r. 1861-1862), Homilien auf die Sonntage des katholischen Kirchenjahres (1845-1846, 1912, Homilie na niedziele ca!ego roku 1848-1854), Der Ruf der Kirche in die Gegenwart. Zeitpredigten auf die Sonntage des Kirchenjahres (1848-1849, 1915), Die christliche Familie. F!nf Pre-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

digten (1851, 1904), Abschiedsgabe. Predigten auf die Sonn-und Festtage (1880, 1914). (Marek Robert Górniak)

Literatura: Hoffmann Hermann, Glogauer Bischöfe, Zur Schlesischen Kirchengeschichte nr 2, Breslau 1927, s. 25-35; Pater Józef, Företer Henryk Ernest Karol, (w:) Słownik biograficzny katolickiego duchowieństwa śląskiego XIX i XX wieku, Katowice 1966, s. 102-104; Swastek Józef, Arcybiskup Henryk Förster jako wrocławski ordynariusz w latach 1853-1881, (w:) Misericordia et Veritas, Wrocław 1986, s. 305-316; Swastek Józef, Förster Heinrich, (w:) Encyklopedia Katolicka T. 5, Lublin 1989, kol. 406-407.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Fryderyk II legnicki

Książę legnicki Fryderyk II był ostatnim księciem piastowskim, który sprawował rządy w Głogowie. Był drugim synem Fryderyka I legnickiego i Ludmiły, córki króla Czech, Jerzego z Podiebradu. Urodził się w 1480 r., a kiedy zmarł jego starszy brat Jerzy I, w 1495 r. przejął po nim księstwo legnickie. Książę był człowiekiem wykształconym i światowym. W młodości wiele spędził na dworze Władysława Jagiellończyka w Budzie, a potem odbył wyprawę do Palestyny i do Włoch. W Italii zapoznał się z nowymi prądami humanistycznymi, których stał się zagorzałym zwolennikiem. W 1515 r., poślubił Zofię, córkę Kazimierza Jagiellończyka i siostrę króla Polski Zygmunta Starego, ale zmarła ona podczas porodu córki Jadwigi. Po jej śmierci ożenił się po raz drugi z Zofią, córką margrabiego brandenburskiego Fryderyka Hohenzollerna i siostrzenicą swojej pierwszej żony. Po śmierci Ludwika Jagiellona był poważnym kandydatem do korony czeskiej, ale w wyścigu do tronu wyprzedził go Ferdynand Habsburg, mąż Anny Jagiellonki. Fryderyk zmuszony został do złożenia mu w 1527 r. hołdu. Na Dolnym Śląsku był jednak niekwestionowanym liderem wśród książąt piastowskich i kiedy w 1529 r., Turcy ruszyli na Wiedeń, organizował antyturecką obronę i stanął na czele okręgu obejmującego: Głogów, Legnicę, Żagań i Jawor. Planował nawet ogłoszenie pospolitego ruszenia i uderzenie ze swoją armią na tureckie skrzydło od strony Moraw. Odstąpienie Turków spod Wiednia plany te jednak pokrzyżowało.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Na skutek bliskich kontaktów z Habsburgami Fryderyk II począł stopniowo odstępować od kościoła katolickiego i w 1529 r. przeszedł ostatecznie na luteranizm. W kilka lat później zawarł podwójny układ na przeżycie z margrabią Joachimem II, zobowiązując się ożenić swojego syna Jerzego II z córką margrabiego Barbarą i oddać synowi brandenburczyka, Fryderykowi, swoją córkę Zofię. Układ ten objął także Głogów, który w 1540 r. Fryderyk II wziął w zastaw od Ferdynanda i tytułować się począł księciem na Legnicy, Brzegu, Ziębicach i Głogowie. Ponowne zagrożenie tureckie, które nastąpiło w 1541 r., było przyczyną tego, iż przez kilka lat Ferdynand Habsburg godził się z takim stanem rzeczy. Kiedy jednak niebezpieczeństwo minęło, pozwał Fryderyka przed sąd królewski i kazał mu tłumaczyć się z zawartych umów sukcesyjnych. Swoim królewskim edyktem umowy te zresztą unieważnił i odebrał księciu zastawiony przez siebie Głogów. Złamany i upokorzony Fryderyk II zmarł w dwa lata później, w 1547 r.. Książę legnicki należał z pewnością do najwybitniejszych władców śląskich. Był mecenasem nauki i kultury, próbował utworzyć w Legnicy uniwersytet i zamierzał powołać sąd odwoławczy dla miast śląskich. Jego horyzonty polityczne były jednak dość ograniczone, gdyż kierował się przede wszystkim interesem własnego rodu. Przez swoją lekkomyślność stworzył niebezpieczny precedens prawny, na który powoływał się Fryderyk II, dokonując w 1740 r. aneksji Śląska. (Jerzy Jankowski)

Literatura: C. Grundhagen, *Geschichte Schlesiens*, Gotha 1884; H. Luchs, *Schlesische Fürstenbilder des Mittelalters*, Breslau 1872; Z. Boras, *Książęta piastowscy Śląska*, Katowice 1974; E. Maleczyńska, *Epoka feudalna od XIV do XVI w.*, w: *Historia Śląska*, Wrocław 1961, T. 1/2; K. Jasiński, *Rodowód Piastów śląskich*, T. 1, Wrocław 1973.

Góra św. Anny

W odległości 15 km na zachód od Głogowa, na zalesionym wzniesieniu pośród Wzgórz Dalkowskich, znajduje się mała kaplica p.w. św. Anny – miejsce pielgrzymek mieszkańców Głogowa i okolic. U podnóża zaś wzniesienia – niewielka miejscowość, która przed wojną nosiła nazwę Annaberg, a dziś – Góra św. Anny.

Pierwsze wzmianki o kaplicy, wówczas drewnianej, pochodzą z 1514 r. I już wówczas – według dokumentów, które przetrwały po dzień dzisiejszy – była miejscem pielgrzymek wiernych. W okresie reformacji na Śląsku liczba pielgrzymek zmniejszyła się, sama kaplica podupadła, a w czasie wojny 30-letniej uległa całkowitemu zaniedbaniu.

Na początku XVIII wieku miejscem tym zainteresował się hrabia von Churschwandt – właściciel Kromolina, który w 1716 r. rozpoczął tam budowę obecnej kaplicy. W pierwszym założeniu kaplica miała być większym obiektem. Po stronie zachodniej położona nawet fundament pod większą nawę. Projekt został zrealizowany jednak w połowie, prawdopodobnie z powodu śmierci von Churschwandta. I tak na fundamencie zachodnim wybudowano mur z wewnętrznymi arkadami. Stworzono w ten sposób dziedziniec przed głównym wejściem do kaplicy, co stanowi rzadkość na Śląsku. Na dziedzińcu umieszczono obrazy drogi krzyżowej oraz konfesjonały.

Budynek samej kaplicy założony został na bazie prostokąta, a jedynymi jej zdobieniami są renesansowe szczyty. Od wschodu dobudowano zakrystię, od zachodu zaś półkolistą przybudówkę, skąd głoszono kazania dla przybyłych pielgrzymów zgromadzonych na dziedzińcu. Wyposażenie wnętrza jest utrzymane w stylu barokowym. Na tylnej części ołtarza zachowały się napisy z lat 1796, 1881 i 1882 – związane z renowacjami i modernizacją kaplicy. Przed kaplicą znajduje się statua św. Jana Nepomucena. Pod nią, na prawie zatartym przez czas napisie w języku niemieckim, umieszczono modlitwę w języku polskim.

Do kaplicy p.w. św. Anny prowadzi dość stroma ścieżka, na której tylko na początku pojawiają się schody. U stóp ścieżki zobaczyć można ruiny, prawdopodobnie pustelni. Po okolicy krąży bowiem opowieść o Polaku pustelniku o imieniu Jan, który tam mieszkał

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

w czasie międzywojnia. Człowiek ten pomagał Polakom przywiezionym na te tereny do prac przymusowych, modlił się razem z nimi, śpiewał pieśni w języku polskim. Został za to aresztowany przez Gestapo, a następnie stracony prawdopodobnie w Głogowie. Jedynym potwierdzeniem tej historii jest jej zapis na jednej ze ścian muru, który okala kaplicę Góra św. Anny. Tam też przeczytać można o dziejach samej kaplicy.

Dziś kaplica jest kościołem filialnym parafii w Brzegu Głogowskim, w Dekanacie Głogów – NMP Królowej Polski (dawniej Zachód). Msza św. Odprawiana jest raz do roku w niedzielę po św. Annie (czyli po 26 lipca), podczas której odbywa się błogosławienie i poświęcenie Głogowa i Ziemi Głogowskiej oraz zgromadzonych tam samochodów. (Renata Matysiak)

Literatura: J. Bleschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913; H. Hoffmann, Die katcholischen Kirchen in Glogau, 1934; Schematyzm diecezji zielonogórsko-gorzowskiej, 1995 r..

Widok kaplicy – koniec XVIII w.

Księgarnie głogowskie (1)

Pierwsza księgarnia w powojennym Głogowie została otwarta 1 września 1948 r.. Właściwie był to sklep księgarsko-papierniczy należący do Powiatowej Księgarskiej Spółdzielni „Samorządowiec”, którego pierwszym kierownikiem został Tadeusz Hankiewicz. Sklep mieścił się przy ul. Królewskiej 8 (dziś ul. Jedności Robotniczej) w niewielkim, jednopokojowym lokalu nie posiadającym okna wystawowego i bez zaplecza socjalnego. W 1950 r. sklep został przejęty przez Przedsiębiorstwo Państwowe „Dom Książki”, a miejsce pana Hankiewicza zajęła Zofia Kukurudza. Wraz z nią pracowała Irena Opila.

Dzięki inicjatywie nowego kierownika, którym został Wojciech Opila, w 1956 r. udało się księgarni przejąć sąsiadujący z nimi lokal, w którym mieścił się sklep z artykułami przemysłowymi i tym samym powiększyć swój metraż. Zmiana ta spowodowała trzykrotne zwiększenie powierzchni księgarni, co umożliwiło wybudowanie tak bardzo potrzebnej toalety i łazienki, a także zainstalowanie pieca.

Księgarze od początku swojej pracy sięgali do wzorców przedwojennych, gdzie zawód ten był bardzo poważany. Osoby chcące pracować w księgarni musiały mieć zdana maturę i orientować się choć trochę w literaturze. Każda z księgarni posiadała katalogi pozycji, które miała na stanie, każda z pozycji zaś – krótką notkę o swej treści. Każdy księgarz musiał znać jeśli nie treść danej książki, to chociaż treść owej notki.

Z początkiem lat sześćdziesiątych księgarnia głogowska wzorem innych księgarni w Polsce rozpoczęła sprzedaż książek także przez kolporterów. Z biegiem czasu było ich kilkunastu (w 1969 r. w mieście pracowało 15-tu a na wsi 8-iu kolporterów). Oprócz literatury technicznej rozprawdzali oni także podręczniki szkolne. Sama księgarnia w własnej inicjatywy redagowała także zestawy tematyczne dla wybranych zawodów bądź zakładów pracy.

Wartym podkreślenia jest fakt, iż „Dom Książki” w Głogowie jako jedyny w województwie zielonogórskim (do niego wówczas należał Głogów) miał upoważnienie do szkolenia księgarzy. Była to właściwie zasługa kierownika księgarni – Wojciecha Opily, który

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

ukończył studia na Wydziale Księgarskim przy Uniwersytecie Po- znańskim, co umożliwiło mu taką działalność.

W 1964 r. księgarnia otrzymała nowe lokum, mieszczące się przy al. Wolności 36, którego powierzchnia całkowita wynosiła 182 m². Oficjalnego otwarcia dokonano na 14 dni przed świętem 22 lipca. Poprzedni lokal został przekazany na punkt apteczny, który mieści się tam do dzisiaj. Zmiana ta nie pozostała bez wpływu na obroty, które bardzo wzrosły; w 1965 r. wynosiły 1.300 tys. Zł, dwa lata później były dwukrotnie większe, a w 1970 r. osiągnęły 5 mln 400 tys. zł. Za- sady pracy księgarni nie uległy zmianie ; nadal oprócz sprzedaży ksią- żek na miejscu brała udział we wszelkich festynach, raz do roku jeź- dziła po gminach tzw. „Bibliobusem” sprzedając książki w małych miejscowościach. Ponadto organizowała spotkania ze znanymi ludźmi (gościem księgarni był między innymi Sztudynger). Aktywność gło- gowskiej księgarni była często nagradzana, w 1970 r. zajęła ona III miejsce w Polsce za estetykę i wystawiennictwo.

Okolo 1973 r. postawiono pawilon z książkami przy ul. Sło- wiańskiej (naprzeciw dzisiejszych Delikatesów), który istniał do 1979 r.. W 1974 r. utworzono także nową księgarnię na ul. Budowlanych 10a, do której na stanowisko kierownika wyznaczono Irenę Opilę, ówczesnego kierownika księgarni przy al. Wolności. Jej miejsce zaś zajęła Ewa Punicka. Obie panie pracowały na swych stanowiskach do 1983 r., kiedy to zamieniły się zarządzanymi placówkami. W 1993 r. Irena Opila odeszła na emeryturę, a jej miejsce zajęła Ewa Punicka, która kieruje „Domem Książki” po dziś dzień. Księgarnią przy ul. Bu- dowlanych od tamtego czasu kieruje Jadwiga Urban. (Renata Maty- siak)

Źródło: Opracowano na podstawie wywiadu z Ireną i Wojciechem Opilami, Ewą Punicką, Jadwigą Urban.

Levysohn Wilhelm

Urodził się 13.05.1815 r. w Głogowie. Był najstarszym synem zamożnego kupca i rajcy miejskiego Samuela Levysohna. Rodzina była wyznania mojżeszowego. Dojrzałość intelektualna Wilhelma pozwoliła mu szybko ukończyć skomplikowany pruski system gimnazjalny i w wieku 17 lat wstąpić na Uniwersytet Berliński na Wydział Prawa. W 1836 r. jako 21-latek uzyskał tytuł doktora praw. Śmiałością i niezależnością poglądów, które głosił, zwrócił na siebie uwagę profesora historii państwa i prawa – Fryderyka Karola de Savigny, który wciągnął go do swojego „Saloniku polityczno-literackiego” w Berlinie, gdzie poznał niemal całą elitę intelektualną Berlina. Jednak nie rozpoczął kariery prawniczej, gdyż jako Żyd nie miał wielkich szans, by przebić się przez mur niechęci adwokatury pruskiej.

W 1837 r. zamieszkał w Zielonej Górze w domu, który był własnością jego ojca Samuela Levysohna. Oprócz domu ojciec miał znaczne udziały w drukarni M. W. Sieberta, który był wydawcą miejscowej gazety „Grünberger Wochenblau” (Tygodnik Zielonogórski). 10 marca 1840 r. Wilhelm wziął ślub w głogowskiej synagodze z głogowianką Filipiną Bernhat, z którą zamieszkał w Zielonej Górze. Do 1843 r. razem z M. W. Siebertem Wilhelm Levysohn prowadził wydawnictwo i drukarnię, a w 1845 r. objął samodzielnie kierownictwo i został Redaktorem Naczelnym „Tygodnika Zielonogórskiego”.

W oczach władz pruskich uchodził za demokratę, liberała i polonofila. Redagowana przez niego „Grünberger Wochenblau” była uznawana przez władze pruskie (starostę zielonogórskiego von Bojanowskiego i prezydenta prowincji w Legnicy) jako „niebezpiecznie destruktywno-demokratyczne pismo”.

Jego inteligencja i talent zaowocowały wybraniem go na posła parlamentu Rzeszy we Frankfurcie nad Menem. Stanowisko to pełnił w latach 1847-1849. Potem przyszyły lata kryzysu wywołane antyprasowymi ustawami lat pięćdziesiątych. Czary goryczy dopełniła śmierć jego ukochanej żony Filipiny. W. Levysohn przekazał w połowie 1859 r. wydawnictwo i drukarnię swoim dwóm synom: Ulrichowi i Arturowi. Ich poglądy polityczne były zbliżone do narodowego libe-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

ralizmu w wydaniu bismarckowskim. Szefem gazety został Ulrich. Artur został członkiem redakcji „Berliner Tageszeitung”.

Załamany i schorowany po śmierci żony Wilhelm Levysohn umiera w Zielonej Górze. Pochowano go na cmentarzu żydowskim (przy ul. Wrocławskiej) dnia 26 maja 1871 r. obok swojej żony Filipiny.

Jego syn Ulrich szefował wydawnictwu i gazecie do 1911r..
(Michał Cimek)

Literatura: J.P. Majchrzak, Polska i Polacy w prasie zielonogórskiej od lat 1825-1870, w: Rocznik Lubuski, t. 13, Zielona Góra 1984; B. Lucas, Glogau Die Stadt des Glaubens, Allgemeine Deutsche Biographie; Znani Zielonogórzanie XIX i XX wieku, Red. H. Szczegóło, Zielona Góra 1997.

Łodzie drażone -dłubanki

Termin „dłubanka” stosowany jest do określenia łodzi wykonanej poprzez drażenie, wypalanie, wyciosywanie pnia drewna. Są to jedne z najstarszych jednostek pływających.

Szkutnictwo rozwijało się także nad Odrą, a intensywność używania tej drogi wodnej ilustruje duże skupisko znalezisk łodzi-dłubanek w rejonie Odry, zwłaszcza w jej górnym i środkowym biegu. O wielu tego typu znaleziskach zachowały się bliższe informacje w literaturze.

Również w rejonie Głogowa odnaleziono takie łodzie. Na początku XX w. wydobyto:

- dwie w Dobrzejowicach, gm. Żukowice; jedna z nich była najpewniej promem – długość do 10 m, szerokość około 90 cm, płaskie dno i otwory w nawisie rufowym – mógł być używany w połowie I-go tysiąclecia n. e.; druga znacznie mniejsza, mogła być stosowana w rybołówstwie – obie nie zachowały się,
- jedną w samym Głogowie, przy bagrowaniu Odry (zły stan zachowania – nie ma całkowitej pewności, że była to dłubanka, odkryty przedmiot mógł być np. rynną młyńską); nie zachowana,
- w 1907 r. w Czernej, gm. Żukowice (z okresu wczesnego średniowiecza?),
- 1939 r. powiat Głogów – informacja,
- 1933 r. Ceber, gm. Kotla; dłubanka dębowa,
- 1937 r. Wilków, gm. Głogów (neolit),
- 1933 r. (?) Wyszanów, gm. Szlichtyngowa, stanowisko z lokalizacją przybliżoną: z Baryczy,
- 1931 r. Tarnów Jezierny, gm. Sława (późne średniowiecze),
- 1928 r. Drogomil, gm. Bytom Odrzański, dłubanka dębowa (późne średniowiecze),
- 1912 r. Bytom Odrzański, fragment dłubanki.

W styczniu 2000 r. w Rogowie Legnickim wydobyto z Odry zachowaną niemal w całości dużą łódź – dłubankę, o wymiarach: długość 746 cm, maksymalna szerokość 92 cm. 31 stycznia została przewieziona do Muzeum Archeologiczno-Historycznego w Głogowie i natychmiast poddana konserwacji.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Obecnie w Muzeum Głogowskim na wystawie Odry można zobaczyć dłubankę. Jest to dębowe czółno trapezowe długości 262 cm. Jak wykazała analiza dendrochronologiczna drzewo do jej wykonania ścięto po 1557 r. i wtedy też zapewne je wykonano. Pochodzenie jej nie jest znane, być może jest to dłubanka z Prężyc, dawny powiat Środa Śląska (M. Hellmich 1912, str. 25, ryc. 7). W tworzącym się na początku XX w. muzeum głogowskim także znalazły się w dziale archeologicznym dwa dużych rozmiarów czółna – dłubanki, wydobyte z koryta Odry. Jedno z nich miało 9 m. Długości.

Do wykonania dłubanki wykorzystywano pień, np. dębu, topoli, wierzby. Czas potrzebny do jej wykonywania zależał od rozmiaru łodzi, liczby pracujących osób, rodzaju użytych narzędzi, gatunku drewna. Eksperyment przeprowadzony w 1978 r. w Muzeum Narodowym w Kopenhadze dowiódł, że dwie osoby mogły za pomocą narzędzi kamiennych wykonać taką łódź w przeciągu tygodnia.

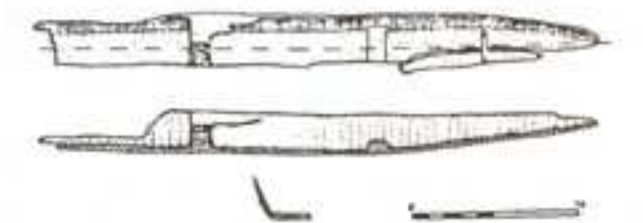
„Na czółnach nie miewano nigdy masztu i żagli, tylko poruszano je wiosłem”. Dlatego jedno ze starych przysłów mówi: „Bez wiosła na czółno nie wsiadaj” - pisze Z. Gloger.

Gdy rozwinęła się sieć tartaków i upowszechniła produkcja desek, zaczęto budować łodzie klepkowe – pochodne od dłubanek – łodzie różnego typu, a także statek odrzański, zwany „odrzak” lub „odrak”.

W XIX w. rozwój przemysłu i myśli technicznej powoduje, że tradycyjne szkutnictwo chyli się ku –upadkowi. Nad Odrą rzemiosło to występuje w szczątkowej już formie, a dłubanki można zobaczyć tylko w muzeum. (Aleksandra Kopańska)

Literatura: K. Demidziuk, Archiwalia do archeologii dawnego obszaru Kreis Glogau, Głogów 2000; Stepień, Z badań nad czółnem drażonym w Polsce. Nautologia, 1988 nr 1; A. Szymczak, 1977 W sprawie najstarszych łodzi w Polsce, Materiały Zachodniopomorskie, t. 43; W. Ossowski, Studia nad łodziami jednopiennymi z obszaru Polski, Gdańsk 1999; Archiwum Państwowe we Wrocławiu. Dokumentacja Muzeum Archeologicznego we Wrocławiu i Archiwum Naukowe, sg. MA (A) 285,280,282,287,279,111 s. 26,18 M. Hellmich 1912 Einbäume in Schlesien – Schlesiens Vorzeit in Bild...Das Buch der Stadt Glogau, Berlin 1926.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Łódź jednopienna w zbiorach Muzeum w Głogowie, datowana na lata po 1557 r.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Małgorzata Cylejska, księżna głogowska

Małgorzata Cylejska była przypuszczalnie córką hrabiego Ulryka II i ostatnią potomkinią rodu rycerskiego, osiadłego od XII w. na ziemiach Krainy (w obecnej Słowenii), który poprzez waleczne czyny i umiejętne koligacje rodzinne zrobił zawrotną karierę i zjednoczył na kilkadziesiąt lat ziemie słoweńskie. W uznaniu tych zasług herbowe trzy gwiazdy hrabiów cylejskich figurują dziś w godle i na fladze niepodległej Słowenii.

Małgorzata urodziła się około 1410 r.. Jej pierwszy mąż, hrabia Hermann von Montfort-Pfannberg, zmarł w 1444 r.. Na początku następnego roku wdowa wyszła za mąż za księcia Władysława (Włodka) cieszyńskiego. Jego dziad Przemysław (Przemko) za zasługi oddane królowi Czech, Wacławowi, obdarowany został przez niego w 1383r. królewską połową Głogowa, wraz z przyległościami (drugą połową władali książęta żagańsko – głogowscy). Podczas podziału w 1444 r., głogowska królewszczyzna przypadła Włodkowi.

Okoliczności zawarcia małżeństwa są mało znane. Rola kontaktów Piastów cieszyńskich z dworem węgierskim (lub jego pośrednictwo) jest wielce prawdopodobne w doprowadzeniu do zawarcia tego związku. Wiadomo z przekazu, że Małgorzata wniosła księciu – około 10 lat młodszemu – znaczny posag.

Para książęca przybyła do Głogowa 6 lutego 1445 r.. Prowadzenie Włodka cieszyńskiego w Głogowie nie pozostawiło znaczących śladów w dokumentach. W 1450 r. wydany został list opiekuńczy dla głogowskich Żydów, który przypisuje się woli księżnej. Książę Włodko zmarł w lutym 1460 r., w wyniku ran odniesionych w potyczce we Wrocławiu. Wdowa pozostała w Głogowie „na dożywocie”, sprawując władzę w podległej jej połowie Głogowa. Zamieszkiwała (wg J. Blaschkego) w tzw. Drugim zamku, wybudowanym przez księcia żagańskiego Jana I obok Bramy Szpitalnej. Najpóźniej od 1477 r. opiekę nad ciotką starał się roztoczyć książę Kazimierz II cieszyński. W tym samym roku władze w drugiej połowie Głogowa przejął książę Jan II żagański. Wkrótce wzmogły się jego żądania względem wdowy o oddanie mu drugiej części miasta. We wrześniu 1478 r. Kazimierz II wyprawił się w obronie Małgorzaty z oddziałem wojska do Głogowa.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

11 września księżna wystawiła mu dokument, czyniący go spadkobiercą jej praw do głogowskich posiadłości. Kazimierz spotkał się w Głogowie z oporem mieszczan i władz miejskich. Po ich uwięzieniu powołał nową radę, która złożyła mu hołd na 5 lat – jako zwierzchniemu panu i opiekunowi księżnej – wdowy. 8 października Jan II zadał wojsku Kazimierza II klęskę w bitwie pod Krosnem. W następnym roku prawa spadkowe Kazimierza II do Głogowa odkupił król Maciej Korwin. Ostatecznie walka o Głogów rozstrzygnęła się dopiero wiosną 1480 r.. 5 marca Jan II wkroczył do Głogowa i zażądał od Małgorzaty zrzeczenia się jej praw do części miasta. Wdowa odrzuciła to żądanie. Z wiernym jej mieszczaństwem obwarowała się w starym piastowskim zamku. 20 marca rozpoczęło się oblężenie. Zdeterminowana księżna broniła się ze swoją załogą skutecznie przez 6 tygodni. Poddała się, kiedy odsiecz, z którą przybył Kazimierz, zakończyła się niepowodzeniem. 1 maja, po poddaniu zamku, księżna opuściła niezwłocznie Głogów i udała się ze swoim orszakiem do Góry. Tam zmarła „ze zgryzoty” (Cuteus) 22 lipca 1480 r.. Pochowana została zgodnie z własnym życzeniem w głogowskiej kolegiacie (zob. hasło „Małgorzata Cylejska – nagrobek”).

Małgorzata Cylejska pozostawiła po sobie pamięć osoby pobożnej i dobrodziejki. Jej zasługą było sprowadzenie do Głogowa w 1465 r. zakonu bernardynów. W Słowenii jej postać jest mało znana. (Antoni Bok)

Literatura: Julius Blaschke, *Geschichte der Stadt Glogau des Glogauer Landes*, Glogau 1913, ss. 129-131; Joseph Gottschalk, *Margarete von Cilli, Herzogin von Glogau*, „Schlesien”, nr 16 (1971); Kurt Baschinski, *Margarete von Cilli, Herzogin von Glogau*, „Neuer Glogauer Anzeiger” 7/1978; Romuald Kaczmarek, „Das Grabmal der Margarete von Cilli. ...” w: „Celjski grofje – stara tema – nova spoznanja”, Celje 1998.

Małgorzata Cylejska – nagrobek

Księżna Małgorzata Cylejska, żona Władysława (Włodka) cieszyńskiego, zmarła 22 lipca 1480 r. w wieku około 70 lat (zob. hasło „Małgorzata Cylejska, księżna głogowska”). Pochowana została zgodnie z wyrażonym 11 lat wcześniej życzeniem w głogowskiej kolegiacie. Jej sarkofag tworzyła tumba nakryta płytą z drobnoziarnistego piaskowca o wymiarach 254 cm wysokości na 170 cm szerokości i grubości 28 cm. Pierwotna lokalizacja sarkofagu jest kontrowersyjna; źródła XVI-wieczne wskazują na środek nawy głównej lub prezbiterium, za lokalizacją w tzw. Małym chórze – kaplicy maryjnej – świadczyłoby wmurowanie w jego posadzkę nowej płyty nagrobnej księżnej, po przeniesieniu sarkofagu (płyty?) w końcu XVII wieku do krypty pod kaplicą maryjną. Płyta nagrobna z tumbi znajdowała się w krypcie do 1893 r.. Odnalazł ją tam wtedy pod warstwą odpadów proboszcz kolegiaty Himmel. Płyta była rozbita na osiem części. Została następnie poddana fachowej konserwacji we Wrocławiu i umieszczona ponownie w kolegiacie, na północnej ścianie przedsionka (między wieżą a korpusem kościoła). Przetrwała tam wojnę, a obecnie zabezpieczona jest warstwa tynku.

Płyta nagrobna księżnej Małgorzaty wykonana została w okresie między 1469 a 1480 r., lub bezpośrednio po tym roku. W centrum pola, obramowaną profilowaną arkadą i szeroką inskrypcją obiegającą krawędzie kompozycji, znajduje się postać księżnej nadnaturalnej wielkości (o wysokości 190 cm). Inskrypcja głosi: „Annod[omi]ni M^oCCCC^oL^oXXX^o obiit illustratis[sima] d[omi]na Margarete ducissa slezie et domina maioris glogouie nec non comitissa cilje” („W r. 1480 zmarła jaśnie oświecona Małgorzata, księżna Śląska i pani Wielkiego Głogowa, z domu hrabianka Cilje”). Z prawej strony głowy księżnej wyrzeźbiony jest herb hrabiów cylejskich, z lewej data śmierci: „XXII Mensis July”, umieszczona dokładnie na wysokości daty rocznej. W wizerunku księżnej uderza charakterystyczny dla średniowiecznej sztuki sepulkralnej podwójny przekaz treści w sposobie przedstawiania postaci. Jako postać leżąca – co wyraża obecność poduszki pod głową i skrzyżowanie rąk, w których księżna trzyma różaniec – przedstawiona jest osoba zmarła. Jako postać stojąca – co wy-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

rażone jest poprzez otwarte oczy i swobodnie spływającą draperię szat – przedstawiona jest osoba doczesna. Jej status podkreśla nakrywającą głowę księżęcą mitra w typie śląskim.

Nagrobek wykonany jest płaskoreliefowo. Wrażenie plastyczności przeważa jednak wyraźnie nad linearnymi cechami dzieła. Wynika to zwłaszcza z doskonałego, zróżnicowanego opracowania przez artystę bogatej partii szat. Spokojny spływ draperii załamuje się w dolnej partii, tworząc tam szeroki, dynamicznie i plastycznie rozczłonkowany element kompozycji, który równocześnie stabilizuje całą postać. Do pewnego stopnia przeciwwagę dla partii dolnej tworzy górna – ramiona i głowa księżnej – składająca się z wielu komponentów. Wyłaniająca się z chusty, nakryta mitrą głowa wydaje się wszakże nieco za mała w proporcji do całej postaci.

Głogowski zabytek, będący największą ze średniowiecznych płyt nagrobnych na Śląsku, nie posiada wyraźnych analogii w znanym zasobie takich zabytków z drugiej połowy XV w. (okres ten charakteryzuje się przejściowym regresem sepulkralnej plastyki kamiennej). Ustalenie warsztatu twórcy pozostaje w sferze hipotez. Pokrewieństwa najbardziej dostrzegalne są z warsztatami burgundzkimi i alzackimi oraz najwybitniejszym wówczas na Śląsku warsztatem mistrza Hansa z Ołomuńca (Romuald Kaczmarek). Kwestia, czy płyta jest importem czy też powstała na Śląsku, w świetle dotychczasowej wiedzy o zbytku trudna jest do ustalenia (rodzimi twórcy pobierali nauki w w/w środowiskach zachodnioeuropejskich, księżna Małgorzata, jako fundatorka, posiadała rozległe kontakty i powiązania).

Nagrobek Małgorzaty Cylejskiej, dotąd prawie zupełnie nie uwzględniany w polskich pracach dotyczących sztuki średniowiecznej na Śląsku, należy bezspornie do wybitnych dzieł średniowiecznej plastyki kamiennej i sepulkralnej na Śląsku i w Polsce. Zasluguje na dalsze badanie i szczególną ochronę konserwatorską. (Antoni Bok)

Literatura: Pomijając trzy artykuły pryncyparskie, jakie ukazały się w czasopiśmie niemieckich w latach 1888-1922, jedynym jak dotąd naukowym opracowaniem monograficznym zabytku jest referat dra Romualda Kaczmarka z Instytutu Historii Sztuki we Wrocławiu, wygłoszony podczas międzynarodowego sympozjum w Celje (27-29.05.1998 r.). Referat „Das Grabmal der Margarine von Cilli, Herzogin von Teuschen und Glogau, in der Kollegiatkirche zu Glogau” zamieszczony został w wydanym przez muzeum w Celje tomie, będącym pokłosiem sympozjum, p. t. „Celjski grofje – stara tema – nova spoznanja”, Celje 1998; Ponadto: Julius Blaschke, Geschichte der Stadt Glogau und des Glogauer Landes, Glogau 1913, ss. 129-131.

Milicja Obywatelska i Policja (1)

Władze administracyjne powiatu głogowskiego bezpośrednio po przybyciu do Głogowa przystąpiły do zagospodarowania miasta i okolic, zajęły się także organizacją milicji. Z propozycją jej zorganizowania zwrócono się do powracającego z obozu koncentracyjnego w Mauthausen Józefa Głowackiego, który już 4 maja 1945 r. utworzył posterunek MO w Krzepowie. Wcześniej jednak, bo w lutym, a więc w czasie, kiedy trwały jeszcze walki o Głogów, powstał samorzutnie posterunek MO w Sławie. Jego komendantem był Józef Stasiak, który jak i inni funkcjonariusze, wywodził się z osób wywiezionych na roboty przymusowe do Niemiec. Te dwa posterunki były załącznikiem powstania Komendy Powiatowej MO.

W dniu 28 maja 1945 r., na wniosek Pełnomocnika Rządu RP na Obwód III – Władysława Marca, pierwszym komendantem powiatowym MO mianowany został ppor. Władysław Osina-Pańko. Na siedzibę KPMO wybrał Sławę, postanowił także zorganizować dalsze posterunki MO. W tym celu do ważniejszych gmin wydelegował funkcjonariuszy, którzy otrzymali zadanie utworzenia tam jednostek MO. Pod koniec czerwca 1945 r. na terenie powiatu głogowskiego było zorganizowanych 10 posterunków: w Głogowie, Żarkowie, Jączowie, Jakubowie, Kwielicach, Polkowicach, Sławie, Kotli, Bytomiu Odrzańskim i Gaworzycach. Usytuowanie posterunków milicji nie odpowiadało podziałowi administracyjnemu na gminy. Uwarunkowane ono było przede wszystkim rozmieszczeniem organów władzy, liczbą napływającej ludności polskiej. Ze względu na duży ruch wojsk radzieckich powracających z Niemiec czasowo na trasach ich przemarszu organizowane były tzw. „podposterunki”.

Obsada tych posterunków była nieliczna, a funkcjonariusze rekrutowali się z zupełnie przypadkowych ludzi, którzy przedtem nie mieli nic wspólnego z organami ścigania. W tej sytuacji powstające posterunki MO nie mogły podołać swoim obowiązkom, dlatego też niezbędne okazało się organizowanie przez mieszkańców samoobrony. W tym okresie rozmieszczenie posterunków MO w powiecie ulegało częstym zmianom, był okres, że działało ich 15 ze stanem osobowym od 8 do 25 funkcjonariuszy. Ostateczna lokalizacja posterun-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

ków nastąpiła w październiku 1945 r.. Od tego czasu do 1954 r. z małymi zmianami funkcjonowały posterunki w 10 miejscowościach: Bytomiu Odrzańskim, Jakubowie, Gaworzycach, Głogowie, Grębociach, Kotli, Nosocicach, Polkowicach, Siedlisku i Sławie.

KPMO kilkakrotnie zmieniała swoją siedzibę, ze Sławy przeniesiono ją w lutym 1947 r. do wyremontowanych pomieszczeń przy ul. Królewskiej (obecnie Jedności Robotniczej), a w październiku tegoż roku do budynku przy Al. Wolności. W 1951 r. jednostkę tę przeniesiono do pomieszczeń przy ul. Obrońców Pokoju 17. Zmieniali się też często komendanci tej jednostki, pierwszy ppor. Władysław Osina-Pańko pełnił funkcję do 25 października 1945 r.. Od listopada tegoż roku do kwietnia 1946 r. komendantem był por. Bolesław Rutka. Na jego miejsce KW MO we Wrocławiu skierowała Karola Tabakiernika, który funkcję pełnił do stycznia 1948 r.. Do listopada 1948 r. obowiązki komendanta wykonywał pchor. Henryk Jedlikowski, po nim komendantem był chor. Tadeusz Wiltos.

W pierwszych latach po wyzwoleniu organa milicji, oprócz zapewnienia bezpieczeństwa osadnikom polskim, dużo uwagi poświęcały ochronie mienia i majątku narodowego. Głównie dzięki staraniom milicji ochroniono łącznie dwa wagony dzieł sztuki, w tym 260 obrazów, mebli, porcelany, rzeźby oraz zabytkowe sprzęty liturgiczne. W dniu 28 marca 1946 r. wagony te przedstawiciel głogowskiej milicji przekazał wraz ze spisem przedmiotów Muzeum Narodowemu w Warszawie. Milicjanci uczestniczyli także w pracach przy odbudowie miasta, w tym między innymi przy remoncie pierwszego w powiecie szpitala. Dnia 9 maja 1948 r. wręczono dla KPMO sztandar ufundowany przez społeczeństwo powiatu, który został wykonany przez dziewczętą z organizacji młodzieżowej ZMW „Wici”.

Od 1950 r. w wyniku nowego podziału administracyjnego państwa powiat głogowski włączono do nowoutworzonego województwa Zielonogórskiego, w którym KPMO podlegała Komendzie Wojewódzkiej MO w Zielonej Górze. (Roman Głowczyński)

Milicja Obywatelska i Policja (2)

W 1954 r. kolejny podział terytorialny zniósł gminy i utworzył gromady. W wyniku tej reorganizacji dotychczasowe posterunki MO w Bytomiu Odrzańskim i Sławie włączono do KPMO Nowa Sól i Wschowa, Polkowice przekazano do KPMO w Lubinie. Pozostałe posterunki MO w Radwanicach, Brzegu Głogowskim, Grębolicach i Kotli od 25 września tegoż roku obsługiwały rejony kilku gromad, a Komisariat Kolejowy w Głogowie obszar administrowany przez PKP. Taka struktura MO utrzymywała się do 1972 r., a więc do czasu likwidacji gromad i utworzenia od 1 stycznia 1973 r. w powiecie głogowskim ponownie 8 gmin w miejscowościach: Grębocice, Pęcław, Kotla, Żukowice, Gaworzyce, Radwanice, Jerzmanowa i Głogów. W siedzibach gmin obowiązkowo utworzono posterunki MO.

W 1975 r. w wyniku wprowadzenia dwustopniowego podziału administracyjnego państwa uległa likwidacji Komenda Powiatowa MO, którą kierowali między innymi ppłk. Rez. Jan Kuflński i kpt. Rez. Bolesław Połączarz. Utworzona Komenda Miasta MO obsługująca rejon miasta i gminy Głogów wraz z siedmioma posterunkami gminnymi oraz posterunkiem kolejowym stanowiły jednostki podstawowe I-szej instancji podległe bezpośrednio Komendzie Wojewódzkiej w Legnicy, do którego to województwa włączono tereny byłego powiatu głogowskiego.

Niedomagania występujące w zakresie organizacji, wykonawstwie i nadzorze nad podległymi służbami w terenie ze strony KWMO, spowodowały utworzenie na bazie KMMO Głogów, najpierw nieformalnego, a od 14 lipca 1983 r. na mocy ustawy o urzędzie Ministra Spraw Wewnętrznych – Rejonowego Urzędu Spraw Wewnętrznych. Do jednostki tej włączono siedem posterunków gminnych, posterunek kolejowy - obejmujących tereny byłego powiatu głogowskiego oraz Posterunek w Przemkowie obsługujący miasto i przyległą gminę. Pierwszym szefem RUSW w Głogowie został długetni komendant miejski MO ppłk. rez. Jan Kosarzycki.

Zmiany społeczno-polityczne w państwie zachodzące w latach 80-tych, spowodowały likwidację w 1990 r. Milicji Obywatelskiej i utworzenie w jej miejsce Policji. Na mocy art. 149 ustawy z

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

dnia 6 kwietnia 1990 r. o Policji – funkcjonariusze MO z chwilą jej rozwiązania stali się policjantami. Na bazie RUSW powstała Komenda Rejonowa Policji w Głogowie, a jej pierwszym komendantem mianowany został nieżyjący już dziś podinsp. Czesław Cześniuk, który organizował struktury policyjne na ziemi głogowskiej. Posterunki gminne na mocy tych samych przepisów uległy likwidacji, w ich miejsce utworzono Posterunki Policji Lokalnej z ograniczonym zakresem działania. Praca tych jednostek spotkała się z krytyczną oceną społeczeństwa, dlatego też na przestrzeni lat 1991-1995 decyzją KWP w Legnicy na ich bazie utworzono komisariaty Policji, które funkcjonują we wszystkich gminach rejonu głogowskiego.

W 1996 r. (24 lipca) po raz pierwszy zorganizowano na ziemi głogowskiej uroczystości związane ze Świętem Policji.

1998 r. to zakończenie pierwszego etapu modernizacji siedziby Komendy Rejonowej Policji – inwestycji prowadzonej ze środków KWP Legnica i KGP Warszawa. Dzięki staraniom Komendanta Eugeniusza Łukijańczuka i przyznanemu wsparciu finansowemu tej instytucji ze strony samorządu oraz władz miasta Głogowa – we wrześniu oddano do użytku dobudowane „skrzydło” w gmachu KRP. Usytuowano w tej części między innymi stanowisko kierowania oraz pracownię techniki kryminalistycznej, w tym drugą na Dolnym Śląsku pracownię osmologii (badania i przechwytywanie zapachów pobranych na miejscu przestępstwa).

Dnia 1 stycznia 1999 r. w wyniku dokonanych zmian ustrojowych w Polsce i wprowadzenia zasadniczego trójstopniowego podziału terytorialnego państwa utworzono na bazie KRP – Komendę Powiatową Policji w Głogowie wchodzącą w struktury województwa Dolnośląskiego, a podległą KWP we Wrocławiu. Swoim zakresem działania obejmuje miasto i gminę wiejską Głogów oraz gminy: Kotła, Żukowice, Jerzmanowa, Pęcław. (Roman Głowczyński)

Literatura: J. Chutkowski, Głogów i ziemia głogowska w latach 1945-1950, Praca doktorska, Uniwersytet Wrocławski 1979, (maszynopis); J. Wojtaszek, Rola organów MO w budowie i utrwalaniu władzy ludowej na terenie byłego pow. Głogowskiego 1945-1948, praca magisterska, Akademia Spraw Wewnętrznych 1986 r.; Głogów – zarys monografii miasta, Pod red. Krystyna Matwijowskiego, Wyd. Silesia 1994; J. Krynicki, 40 lat społecznej służby w ochronie porządku publicznego na Dolnym Śląsku, Wrocław 1986.

Obozy (2)

Na Ziemi Głogowskiej w latach 1939-1945 funkcjonowały liczne filie obozów koncentracyjnych, obozy pracy, obozy przejściowe, oddziały robocze jeńców i więzienia sądu krajowego. Poza istniejącymi w samym Głogowie 6 obozami pracy, 2 obozami przejściowymi i jenieckim oddziałem roboczym w rejonie głogowskim funkcjonowało jeszcze kilka roboczych oddziałów jeńców z obozu w Żaganii – Kommanda Stalagu VIII C Sagan w miastach Przemków, Rudna (obecnie wieś) i Wschowa oraz w Kotli. W Przemkowie zlokalizowano 3 oddziały jenieckie, które pracowały w zakładach metalowych. Pierwszy oddział jeńców radzieckich istniał od 1942 r. do stycznia 1945 r. (wielu z nich zmarło na skutek chorób, innych zamordowali strażnicy, a zwłoki pogrzebano w hałdach żużla, pozostawionych jeńców ewakuowano w 1945 r.). Drugi oddział składał się z jeńców francuskich, którzy byli zatrudnieni w latach 1942-1945. Trzeci oddział tworzyli jeńcy włoscy, którzy przypuszczalnie przebywali w Przemkowie od 1943 r. do stycznia 1945 r.. Od sierpnia 1943 r. do zimy 1945 r. w Rudnej przebywało około 40 jeńców nie ustalonej narodowości, którzy pracowali przy naprawie torów kolejowych (11 z nich zmarło). Ponadto w Rudnej był areszt policyjny – Polizeigefängnis. We wsi Kotla, w styczniu 1942 r. ulokowano 50 osobowy oddział jeńców radzieckich, którzy do 1945 r. byli zatrudnieni przy pracach w gospodarstwach rolnych. Kolejne 3 oddziały utworzono we Wschowie. Jeden z nich – dla jeńców radzieckich (przeniesione ze Świątoszowa) istniał w latach 1941-1945. Składał się z około 120 więźniów, którzy pracowali dla Wehrmachtu (wznosili fortyfikacje i stanowiska artylerii przeciwlotniczej). Jeńcy mieszkali w kwaterach przy obecnej ulicy Kosynierów. Następnym 40 osobowym oddziałem radzieckim pracował od 1942 do 1945 r. w miejscowej cukrowni. W tym samym czasie trzeci 100 osobowy oddział we Wschowie tworzyli jeńcy francuscy, których zatrudniono do pracy na kolei (między innymi do rozładunku). Poza tym we Wschowie przed 1939 r. powstało więzienie sądowe – Gerichtsgefängnis z przeznaczeniem dla mężczyzn skazanych na krótkie kary więzienia i aresztu z okręgu sądu obwodowego we Wschowie. 3 czerwca 1944 r. przebywało w nim 22 męż-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

czyzn. Ponadto w mieście (w obecnym ratuszu) mieścił się areszt policji porządkowej oraz Gestapo rejencji legnickiej (przy ul. Ratuszowej). Zatrzymanych przekazywano jednak do więzienia w Głogowie.

Na południowy-wschód od Sławy, we wsi Stare Strącze w lipcu 1944 r. założono obóz pracy, w którym przebywało około 20 Żydówek (prawdopodobnie z Czech). Więźniarki pracowały przy wznoszeniu fortyfikacji. Podczas ewakuacji Niemcy rozstrzelali w sąsiedniej wsi Spokojna 19 więźniarek z 20 niezdolnych do dalszego przemarszu ewakuacyjnego (1 więźniarka zbiegła). W Sławie działały 2 podobozy kobiece Arbeitslager Schlessieree I i II, założone jesienią 1944 r., w których przebywało kilkaset więźniarek. W 1944 r. W Serbach utworzono obóz pracy – Ausländerlager Lerchenberg, w którym umieszczono Polaków, Rosjan i Ukraińców. Poza nimi w rejonie głogowskim utworzono jeszcze obozy: jeńckie – w Grabiku (12 polskich jeńców od 1939 r. pracowało w rolnictwie), Jędrzychowicach (2 oddziały – w latach 1941-1945 kilkudziesięciu jeńców francuskich oraz około 50 jeńców radzieckich od 1942 do 1945 r.), Kożuchowie (oddział jeńców nie ustalonej narodowości pracował w zakładach tkackich), Nowej Jabłonnej (2 oddziały – od 1940 do 1942 jeńcy francuscy, po nich zaś do stycznia 1945 r. jeńcy radzieccy pracujący na roli), Parchowie (w 1940 r. 45 jeńców nieznanego narodowości zatrudniono przy budowie dróg), Rynarcicach (2 oddziały – od 1939 do 1940 r. jeńcy polscy a następnie około 40 jeńców francuskich przydzielonych do pracy w gospodarstwach rolnych), Szlichtyngowej (oddział roboczy nie ustalonej narodowości), Wyszanowie (2 oddziały – w latach 1941-1945 około 20 jeńców francuskich pracujących w rolnictwie, a w latach 1942-1945 istniał 20 osobowy oddział jeńców radzieckich) i Zamyślowie (w latach 1942-1945 pracowało tu 20 jeńców narodowości niemieckiej). Areszty żandarmerii i policji mieściły się w Jędrzychowicach (aresztowanych wywożono głównie do więzienia w Głogowie) i Krośnie Odrzańskim (Aussenposten der Kriminalpolizei-stelle Frankfurt an der Oder mieścił się w piwnicy budynku przy ul. Ariańskiej; przetrzymywano w nim głównie schwytanych po ucieczce z pracy przymusowej; aresztantów katowano, po 2-3 dniach wywożono do dawnych miejsc pracy lub do obozu w Świecku), a więzienia sądowe – Gerichtsgefängnis były w Kożuchowie, Krośnie Odrzańskim (ulożowane w Zamku Piastowskim, powstało przed 1939 r.),

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Piersnej (od 1944 r. do 30.01.1945 r.), Retkowie (w 1944 r.) i Szymocinie. (Marek Robert Górniak)

Literatura: A. Kubasiak, Hitlerowskie obozy koncentracyjne i więzienia na Dolnym Śląsku, w: Rocznik Wrocławski, 5 (1961), s. 310-335; P. Mnichowski, Hitlerowskie obozy karne w latach 1939-1945 na Ziemi Lubuskiej, w: Przegląd Lubuski, 2 (1972), z. 2, s. 89-103; Obozy hitlerowskie na ziemiach polskich 1939-1945, Informator encyklopedyczny, Warszawa 1979 (passim).

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Odra – powódzie

Z dawien dawna przez Odrę przeprawiano się w bród moszcząc niekiedy (stąd – most) przeprawę brukiem i balami. W nielicznych dogodnych do przeprawy miejscach zbiegały się szlaki handlowe. Naprawiano tam łodzie i wozy, wymieniano i przeladowywano towary. Z czasem osada rozrastała się i zamieniała w miasto. W takiej mniej więcej sposób powstał Głogów. Korzyści, jakie dawała miastu rzeka, były tak wielkie, że nie umniejszały ich wylewy Odry. Powódzie postrzegane jako widomy znak gniewu bożego budziły w średniowieczu zabobonną wprost trwogę. Wezbrane nawalnymi deszczami wody Odry kalecząc brzeg rujnowały pobudowane przy brzegach młyny, tartaki i folusze, wdzierały się na pola niszcząc w mgnieniu oka uprawy, podmywały fundamenty domów, porywały ludzi i zwierzęta. Klęska niemal każdorazowo wstrząsała wątłymi podstawami bytu mieszkańców. Zachowały się informacje o ponad stu wylewach Odry. Największe wezbrania notowano w latach: 1118, 1270, 1350, 1372, 1405, 1515, 1522, 1598, 1736, 1785, 1813, 1854, 1897, 1903, 1930, 1947, 1963, 1977, i 1997 r.. Częściej zdarzały się mniejsze, lokalne kataklizmy. W roku 1405 „... była tak wysoka woda, że ludzie czerpali ją z mostu rękoma i lała się kamiennymi ulicami...”. Wskutek wielkiego zatoru lodowego w roku 1583 Odra zmieniła koryto i zerwała most, który odbudowano dopiero po dziesięciu latach. Rozlewiska po powodzi w roku 1699 zachowały się do dziś jako zespół stawów leżących we wsi Stare Serby. W roku 1746 zadanie opracowania planu skutecznej ochrony przed powodzią powierzono Arnoldowi Neuwertzowi, mianowanemu królewskim nadinspektorem budów wodnych i wałów. Kolejne powódzie wymuszały rozbudowę wałów i korygowały ich wysokość, ale dopiero realizacja zainicjowanego w roku 1890 planu Donata rozpoczynającego budowę 13 zbiorników retencyjnych na dopływach Odry przyniosła odczuwalną poprawę i osłabiła nieco groźbę powodzi. Po zainstalowaniu w roku 1810 wodowskazu rozpoczęto w Głogowie systematyczną obserwację stanów wody. Najwyższy stan 712 cm zaobserwowano 16.VII.1997 r.. Natomiast 25.VIII.1854 r. Odra osiągnęła poziom 673 cm. Wodę od dolnej konstrukcji mostu kolejowego dzieliło wówczas niespełna 2 m.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Nieco niższe stany obserwowano w latach: 1903 – 657 cm, 1930 – 648 cm, 1947 – 619 cm, 1963 – 613 cm i w 1977 – 612 cm. Szkody gospodarcze w Głogowie przynoszą stany wody wyższe niż 540 cm co zdarza się mniej więcej co 3-4 lata. Woda zalewa wówczas okolice basenu, zabudowania wzdłuż ulicy Topolowej i Krochmalnej oraz część Widziszowa. Skutkiem cofki do rzeki Rudna zalewane są grunty i budynki w Nosolicach i Krzepowie. Powodzie na Odrze występują najczęściej w marcu oraz na przełomie lipca i sierpnia. W zimie zatory lodowe tworzą się z reguły na łuku na wysokości Biechowa. (Jerzy Herman)

Literatura: J. Drabina, Miasta śląskie w średniowieczu, Katowice 1987; K. Mazurski, Głogów i okolice, Wrocław 1980; Cz. Szczegliński, Wielowiekowa zmienność zdarzeń hydrologicznych, Opole 1983.

Powiat głogowski – granice administracyjne po 1945 r. (1)

Pierwszą władzę na zajmowanych przez Armię Radziecką w 1945 r. terenach stanowiły Radzieckie Komandantury Wojenne. „Ziemie Odzyskane” podzielono na 4 okręgi, Dolny Śląsk tworzył III Okręg łączący 2 niemieckie rejencje: Wrocławską i Legnicką. Okręg podzielono na obwody – III Obwód pokrywa się z granicami powiatu Głogowskiego nazwanego w 1937 r. „Wielkim”. Liczył on 1.243,45 km kw. I przed wojną zamieszkiwało go ponad 60.000 mieszkańców, podzielony był na 111 gmin wiejskich i 4 miasta: Bytom, Głogów, Polkowice i Sława. Miasto Głogów stanowiło wydzieloną jednostkę administracyjną na prawach powiatu, a w 1939 r. liczyło 33.495 mieszkańców i 15,11 km kw. Powierzchni.

1 maja 1945 r. przybył do Głogowa Pełnomocnik Rządu na Obwód III w Głogowie tworząc pierwsze władze powiatowej administracji cywilnej państwa polskiego. Ze względu na zniszczenie miasta siedzibą władz powiatowych były Nosocice. W czerwcu 1945 r. biuro Pełnomocnika Rządu przeniesiono z Nosocic do Sławy, a na przełomie 1946/47 do głogowa. Siedziba władz miejskich była początkowo w Krzepowie, a od 28 maja 1945 w Głogowie przy ulicy Królewskiej – dzisiaj Jedności Robotniczej. W lipcu 1945 r. utworzono województwo wrocławskie liczące 38 powiatów. Część historycznego Dolnego Śląska włączono do województwa Poznańskiego. Powiat Głogowski podzielono na 9 gmin wiejskich: Białołęka, Bytom Odrzański, Dębina (Jakubów) – w 1946 r. przeniesiona do Radwanic, Sława, Gaworzycy, Grębocice, Kotła, Nosocice, Polkowice, 129 większych wsi sołectkich i włączonych w ich granice przysiółków i kolonii oraz miasta: Głogów, Bytom Odrzański, Sława, (Polkowice od 1945 r. do 1967 pozbawione były praw miejskich). Dokonany podział administracyjny powiatu na gminy przetrwał do końca 1954 r. kiedy to zniesiono gminy tworząc gromady. Nie zmieniono administracji miast, a w miejsce 9 gmin powiatu Głogowskiego utworzono 31 Gromadzkich Rad Narodowych. Ustawa z dnia 20 marca 1950 r. o jednolitej władzy państwowej zlikwidowała stanowiska wójtów,

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

burmistrzów i starostów, przestały istnieć zarządy miejskie i wiejskie. Władzę przejęły gminne, miejskie, powiatowe i wojewódzkie rady narodowe. Utworzono 17 województw, powiat Głogowski włączono w granice nowopowstałego województwa zielonogórskiego. 31 grudnia –1954 r. zmieniono granice powiatu Głogowskiego na rzecz sąsiednich powiatów: Lubin (woj. Wrocławskie), Nowa Sól, Szprotawa, Wschowa (woj. zielonogórskie). Oddano 482,12 km kw. Terytoriów (38% powierzchni powiatu) z liczbą mieszkańców 15.670 (27% ludności) w tym miasta Sława i Bytom Odrzański). 1 stycznia 1955 r. powiat Głogowski liczył 776,44 km kw. Powierzchni i dzielił się na 24 jednostki administracyjne: 23 gromady i 1 miasto. Od 1955 r. następowały dalsze zmiany liczby i powierzchni gromad:

26 maja 1958 – 21 GRN + 1 MRN,

1 stycznia 1960 – 15 GRN + 1 MRN,

1 stycznia 1962 – 14 GRN + 1 MRN,

31 grudnia 1968 – 13 GRN + 1 MRN.

W 1972 r. w miejsce gromad utworzono gminy. W powiecie Głogowskim powstały gmina miejska Głogów i gminy wiejskie: Gąrzyce, Głogów, Grębocice, Jerzmanowa, Kotla, Pęcław, Radwanice i Żukowice. (Grażyna Myśków)

Powiat głogowski – granice administracyjne po 1945 r. (2)

28 maja 1975 r. ustawa o II stopniowym podziale administracyjnym zlikwidowała powiaty i ustanowiła 49 województw. 1 czerwca 1975 r. obszar dotychczasowego powiatu włączono w granice województwa legnickiego.

Ważne wydarzenie nastąpiło 1 kwietnia 1981 r.: dotychczasowy Naczelnik otrzymał nominację na stanowisko Prezydenta Miasta, wzrosła ranga miasta, stopniowo zwiększała się też jego powierzchnia. Od 15 marca 1984 r. włączono w granice administracyjne miasta: Brzostów, Krzepów, Nosocice, Widziszów, a w 1989 r. Biechów, Wróblin Głogowski i część Żukowic (wraz z hutą). W 1990 r. weszły w życie: ustawa o samorządzie terytorialnym i ustaw o terenowych organach rządowej administracji ogólnej – rejonach administracyjnych. Od 1990 do końca 1998 r. na strukturę administracyjną państwa składały się samorządowe gminy i rządowe województwa (49), z tym. Że pomiędzy nimi działały jednostki pośrednie – 262 urzędy rejonowe o statusie administracji rządowej. Obok siedziby Gminy Miejskiej pojawił się Urząd Rejonowy obejmujący swym oddziaływaniem 8 gmin wiejskich (dawny powiat Głogowski) miasto i gminę Przemków i miasto Głogów.

Wprowadzona w życie 1 stycznia 1999 r. reforma administracyjna nie dokonała zasadniczych zmian w charakterze gmin (w 1990 r. przywrócono im wyłącznie samorządowy charakter, przestano je równocześnie traktować jako terenowe organy władzy państwowej). Poszerzono ich kompetencje o zadania wykonywane dotychczas przez urzędy wojewódzkie. W miejsce II stopniowego podziału administracyjnego powstał system III szczeblowy: samorządowe gminy i powiaty oraz województwa o charakterze zarówno samorządowym jak i rządowym. Utworzono 16 województw, 308 powiatów ziemskich i 65 powiatów grodzkich.

Powiat Głogowski znalazł się w granicach województwa Dolnośląskiego. Nowo utworzony powiat o powierzchni 443 km kw. Liczący 92 tys. mieszkańców zerwał z przedwojennymi jeszcze tra-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

dycjami. Gminy historycznie związane z Głogowem: Grębocice, Gaworzyce, Radwanice wraz z miastami i gminami Przemków i Chocianów weszły w skład nie istniejącego wcześniej powiatu Polkowickiego. Na powiat Głogowski składają się: miasto Głogów, i 5 gmin wiejskich: Głogów, Jerzmanowa, Kotla, Pęcław, Żukowice. Ten nowy podział jest odzwierciedleniem istotnych zmian w sieci osadniczej, jakie zaszły od 1975 r.. Uniemożliwiły one powrót do powiatów w ich kształcie sprzed reformy w 1975 r., pomimo silnych dążeń takiego rozwiązania w różnych rejonach kraju. (Grażyna Myśków)

Literatura: Atlas woj. zielonogórskiego, Lubuskie Towarzystwo Naukowe, Wydawnictwa Geologiczne, Warszawa 1972; Polskie regiony. Podstawy kulturowe regionalizacji Polski, Praca zbiorowa pod redakcją E. Wysockiej i M. Konopki, Ciechanów 1997; Samorząd terytorialny i administracja rządowa – gmina, powiat, województwo, Opracowanie G. Rydlewski, Wydawnictwa Naukowe „Scholar”, Warszawa 1989; Słownik samorządu terytorialnego pod redakcją M. Chmaja, Wydawnictwa UMCS, Lublin 1997; Zbiór dokumentów dotyczących rozwoju kultury, oświaty i administracji po 1945 r., Zebrał W. Nawrocki nr 32/87/Da str. 85-103.

Starostwo powiatowe – początki (1)

We Wrocławiu, Głogowie i innych miejscowościach na zachodzie, w marcu 1945 r. trwały jeszcze walki, a już w Kielcach została zorganizowana grupa ludzi, przygotowująca się do utworzenia administracji polskiej nad Odrą i Nysą Łużycką. Na podstawie odezwy magistra Stanisława Piaskowskiego – Pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Okręg Administracyjny Dolny Śląsk (Wojewody Dolnego Śląska) zgłosiła się grupa ochotników do pracy w administracji państwowej na Ziemiach Odzyskanych.

Mgr Władysław Marzec otrzymał nominację na Pełnomocnika Rządu Rzeczypospolitej Polskiej na Obwód III Głogów (Starostę Powiatowego), a Józef Ziemiański na jego zastępcę. Grupa ochotników w liczbie 23 osób przybyła do Trzebnicy, a następnie do leżącego w gruzach, jeszcze dymiącego od pożogi Głogowa. Był to dzień 2 maja 1945 r.. Do grupy pionierów należeli: W. Marzec, J. Ziemiański, S. Leśniewski, P. Bilski, Stanisława Bilaska, B. Chominiec, J. Bilski, J. Brożyna, L. Ludwisiak, Wł. Kasprzycki, Z. Toporkiewicz, Adela Marzec, T. Salwa, St. Mieszalski, Z. Grzegorski, St. Nędza, J. Górnik, I. Lewandowski, Wł. Pierściński, Cz. Pajek, J. Nowicki, A. Janis, Barbara Schiller.

Dwa dni później przybyła do Głogowa delegacja z Jarocina w celu utworzenia administracji powiatu. Z uwagi na to, że już była grupa z Kielc, grupa z Jarocina odjechała z powrotem. W dniu 27 maja przybyła z Jarocina następna 25-cio osobowa grupa, która na polecenie Starosty Władysława Marca utworzyła Zarząd Miejski w Głogowie. Burmistrzem został Eugeniusz Hoinka.

W zniszczonym przez działania wojenne Głogowie nie było budynków nadających się do zamieszkania i urzędzenia biur Starostwa Powiatowego, jak też Urzędu Miejskiego. Z uwagi na taki stan rzeczy dowództwo Wojska Polskiego i Armii Czerwonej wskazały przybyłym najbliższe nie zniszczone budynki w sąsiednich wioskach: Nosolicach, Krzepowie, Żarkowie. Wioski te nie nadawały się na lokalizację administracji powiatu i miasta.

W pierwszych dniach czerwca 1945 r. Urząd Starostwa Powiatowego przeniesiono do Sławy, leżącej w północnej części po-

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

wiatu odległej 27 km od Głogowa. Biura Urzędu Starostwa Powiatowego urządzono w budynku byłego hotelu poniemieckiego przy Rynku w Sławie. Sława miała dobre połączenie kolejowe do Wschowy, Leszna, Wrocławia, Poznania, Warszawy, Kolska, Wolsztyna. Do Głogowa (przystanek Odrzycko) pociąg ze Sławy jechał tylko jeden raz na dobę.

W Sławie zostały zorganizowane: Państwowy Urząd Repariacyjny (15.05.1945 r.), Urząd Ziemski, Urząd Skarbowy, Państwowy Urząd Likwidacyjny, Inspektorat Szkolny, Gimnazjum (1.09.1945 r.), Powiatowa Komenda Milicji Obywatelskiej, Zakład Poligraficzny. Po kilku dniach, z początkiem czerwca 1945 r., po wyremontowaniu budynku przy ul. Królewskiej nr 34 w Głogowie, przeniesiono władze miasta z Krzepowa i Żarkowa do Głogowa.

Na terenie powiatu głogowskiego istniały 4 miasta: Bytom Odrzański, Głogów, Polkowice, Sława, 9 gmin wiejskich: Białoleśka, Bytom Odrzański, Gaworzyce, Grębocice, Kotla, Nosocice, Polkowice, Radwanice, Sława. (Antoni Przybysz)

Starostwo powiatowe – początki (2)

W okresie pierwszych dwóch lat po wojnie pracownicy Starostwa Powiatowego wraz z rodzinami korzystali z bezpłatnej stołówki, tak zwanej „starościńskiej”, mieszczącej się w zamku w Sławie. Starostwo powiatowe posiadało majątek rolny w Brzegu Głogowskim. Była tam gorzelnia, hodowano bydło i trzodę chlewną. Pracowali w nim jeńcy niemieccy. Majątek rolny zaopatrywał stołówkę w potrzebne surowce roślinne i zwierzęce. Za pieniądze uzyskane ze sprzedaży spirytusu kupowano chleb i inne artykuły. Cukier otrzymywano z Cukrowni „Głogów” w Nosolicach. Pracownicy Starostwa otrzymywali mieszkania i meble poniemieckie. Wszyscy urzędnicy byli sobie życzliwi, uczynni, tworzyli wielką pracowniczą rodzinę. Z ogólnej ilości urzędników tylko 15% posiadało średnie wykształcenie. Pozostali mieli niepełne średnie.

Lokalizacja siedziby urzędu Starostwa Powiatowego była niewłaściwa. Ze Sławy do Polkowic było 50 km, do Gaworzyc – 46 km, do Radwanic – 45 km. Ze Sławy do Głogowa i położonych za Odrą miast i gmin (było ich razem 10) można było dojechać tylko furmankami konnymi, samochodami i rowerami przez Nową Sól, gdyż tylko tam znajdował się wzniesiony przez wojsko most. W Głogowie mosty były zniszczone.

Linie telefoniczne były nieczynne. Z miastami i gminami można było porozumiewać się pocztą. Starostwo Powiatowe posiadało tylko dwie pary koni (dwie furmanki), jeden stale psujący się samochód, kilka rowerów, do których nie można było kupić ogumienia. Urzędy pocztowe zorganizowali: w Sławie – w kwietniu 1945 r. – J. Grellus, w Głogowie – w maju 1945 r. – P. Przyboś. Przy końcu 1945 r. w Urzędzie Starostwa Powiatu Głogowskiego w Sławie zatrudnionych było około czterdziestu urzędników, z których jeszcze żyje 5 – 6 osób: prof. dr Władysław Marzec, pierwszy Starosta Powiatowy (obecnie mieszka w Poznaniu, był profesorem na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza w Poznaniu), Stanisława Bilaska. Mgr Antoni Przybysz, Bolesław Marciniak (mieszkają w Głogowie), Alicja Skrzyńska (zam. w Warszawie).

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

W grudniu 1946 r. Urząd Starostwa Powiatowego został ze Sławy przeniesiony do Głogowa do budynku przy ul. Królewskiej (dzisiaj Jedności Robotniczej) – dzisiejszego budynku I Liceum Ogólnokształcącego. W latach 1947-1948 w Głogowie przy ul. Królewskiej miały miejsce siedziby: Urząd Starostwa Powiatowego, Urząd Miejski, Rejon Dróg Publicznych, Inspektorat Szkolny, Rejonowa Komenda Uzuppełnień (RKU), Dom Kultury, Urząd Pocztowy (róg ul. Grunwaldzkiej), Apteka (kierowniczką była P. Gadus), pierwsza Spółdzielcza Księgarnia „Samorządowiec”, Powiatowa Komenda Milicji Obywatelskiej, Zasadnicza Szkoła Zawodowa, hotel i restauracja (róg ul. Poczdamskiej), dwa sklepy, jeden warsztat rzemieślniczy, kilka mieszkań, Biblioteka, Powszechna Spółdzielnia Spożywców „Społem”. (Antoni Przybysz)

Źródło: Autor był w 1945 r. pracownikiem głogowskiego Urzędu Starostwa Powiatowego.

Szlachta w księstwie głogowskim

W księstwie głogowskim szlachta posiadała ziemie na prawie rycerskim w formie alodium lub lenna. Alodium była dawną polską własnością dziedziczenia. Związane z nią było istnienie odrębnych sądów prawa polskiego – czudów (iudicium poloniale, Zaude). Własność na prawie lennym pojawiła się w XIII w. w rezultacie akcji kolonizacyjnej. Odrębnie dla tej własności istniały sądy dworskie prawa niemieckiego (iudicium teutoniale, Hofgericht). Początkowo tę drugą własność nadawano wyłącznie przybyszom niemieckim przez co podział na szlachtę alodialną i lenną pokrywał się z podziałem etnicznym na szlachtę polską i niemiecką. Później jedno i drugie nadania stosowano dla obu grup etnicznych. Zróżnicowanie etniczne szlachty ziemi głogowskiej było jeszcze widoczne w pierwszej połowie XV wieku (znane są akty konfederacji szlachty polskiej i niemieckiej weichbildu głogowskiego i miasta Głogowa z 1334 r. i 1410 r.).

Szlachtę lenną nazywano najczęściej manami (Mannen, Mannschaft), a czasami wasalami.

Do początków XVI w. szlachta głogowska nie była wyłącznym posiadaczem dóbr ziemskich. Obok niej właścicielami dóbr był Kościół i miasta. Aby to zmienić, na sejmikach księstwa 19.IX. i 20. XII.1513 r. szlachta wprowadziła bezwzględny zakaz rozporządzania dobrami ziemskimi na rzecz duchowieństwa i mieszczaństwa.

W 1577 r. liczba szlacheckich właścicieli ziemskich w księstwie wynosiła 233 osoby, tj. 1,6% wszystkich osiadłych. W 1718 r. – 208 osób. W poszczególnych weichbildach wynosiła: w głogowskim –83, górowskim –35, świebodzińskim – 28, kożuchowskim – 25, zielonogórskim – 23, szprotawskim –14. Spis z 1787 r. podaje liczbę posesantów dużo mniejszą –111. W tym roku 15% szlachty zamieszkującej wsie księstwa głogowskiego stanowili nieposesjanci. Było ich 21. Spis z 1787 r. podał ogólną liczbę szlachty – 419, wyszczególnił też liczbę mężczyzn, kobiet i dzieci. Podał również ilość szlachty w miastach księstwa – 389, a w samym Głogowie – 181.

Szacunkowo przyjmuje się, że w XVI w. było w księstwie najwyżej 1.300 przedstawicieli szlachty, tj. 1% ogółu ludności księstwa. Na liczbę tę składało się około 50 rodzin. Do najznacześniejszych

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

należały w XVII w. rodziny: Schönaich, Fernemont, Kittlitz, Stosch, Dyhren, Litwitz, Glaubitz, Knobelsdorf, Kottwitz, Nostitz, Tschammer. Pod koniec XV w. wyodrębniła się ze szlachty grupa panów. Byli to przedstawiciele stanu szlacheckiego posiadający tytuł wolnego pana, barona lub hrabiego. W 1681 r. było ich 16, w 1718 r. – 34, tj. 16% ogółu szlachty posesjantów w księstwie. Największym właścicielem ziemskim wśród panów był w XVII w. wolny pan von Schönaich (od drugiej połowy XVI w. do końca XVII w. majątek Schönaichów obejmował Bytom Odrzański, Tarnów i 18 okolicznych wsi), a na początku XVIII w. hrabia von Fernemont (miasto Sława i 13 wsi). (Jerzy Dymytryszyn)

Literatura: M. Ptak, Zgromadzenia i urzędy stanowe księstwa głogowskiego od początku XIV w. do 1742 r., Wrocław 1991; Śląsk w końcu XVIII wieku, t. 1, cz. 2, red. J. Janczak i T. Ładogórski, w: Atlas Historyczny Polski, Wrocław – Warszawa 1976.

Twierdza Głogów - Podwalnia

Termin „podwalnia” oznacza izbę forteczną umieszczoną pod ziemnym wałem. Opisywany obiekt znajduje się w obrębie relikwów bastionowych umocnień Starego Miasta w Głogowie, na obszarze wyznaczonym przez: Bastion Sebastian, ul. Brama Brzostowska, ul. Bolesława Krzywoustego oraz zrekonstruowany fragment przebiegu średniowiecznych murów obronnych przy ul. Starowałowej i ul. Szkolnej. Obecnie wejście do wnętrza podwalni (zwanej również „blokiem koszarowym”) jest niedostępne, gdyż jest ona całkowicie zagłębiona w ziemi. Strop jest obsypany około jednometrową warstwą ziemi. Jedynymi wystającymi z powierzchni gruntu elementami są nieliczne szyby wylotowe kanałów wentylacyjnych i grzewczych oraz dwa, wykonane z cegły, wyjścia na zewnątrz.

Podwalnia powstała w drugiej połowie XVIII w. (około 1770 r.), gdy Głogów znajdował się w rękach pruskich. Została zlokalizowana pomiędzy bastionami: Lew, a Sebastian, około 12 metrów w kierunku północnym od kurtyny łączącej bastiony, około 80 metrów na południowy wschód od rawelinu znajdującego się przy Bramie Pruskiej i przed pasem średniowiecznym murów obronnych. Przeznaczona była dla około 200 żołnierzy.

Podwalnia została zbudowana na planie prostokąta, szerokość jej zabudowy wynosi około 12 metrów, długość około 80 metrów. Grubość ściany zewnętrznej wynosi około 1,16 m, grubość ścian bocznych średnio 2,9 m. Wysokość budowli od poziomu użytkowego do gzymsu wieńcowego wynosi ponad 7 metrów.

Budowla została zagłębiona w ówczesnej fosie znajdującej się przed średniowiecznym murem, w ten sposób, że na obsypanym ziemią stropodachu umieszczono wały ze stanowiskami artyleryjskimi. Do frontowej ściany doprowadzono, zagłębioną w gruncie, brukowaną drogę. Łączyła ona obiekt między innymi z Bramą Pruską. W ścianie frontowej znajdowały się trzy wejścia do wnętrza obiektu.

W celu obrony wnętrza fosy, otaczającej bastionowe umocnienia, wykonano ceglany korytarz, który wyprowadzono do fosy. Wejście zostało zaopatrzone w drewniane drzwi ryglowane od wewnątrz. Sklepienie potężny było ceglane, kolebkowe.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Blok koszarowy był budowlą dwukondygnacyjną składającą się przypuszczalnie z około 13 komór. Sklepienie pomiędzy kondygnacjami było drewniane (tj. pomost wykonany był z belek).

W drugiej połowie XIX w. do ściany tylnej dobudowano ceglany szyb windy dla amunicji, który wyprowadzono na powierzchnię. Bryłę obiektu wraz z drogą i ścianą frontową zasypano grubą warstwą ziemi – na równi z powierzchnią gruntu. Wybudowano nowe wejście, które wyprowadzono z powierzchni za pośrednictwem klatki schodowej na drugą kondygnację podwalni. Dotychczasowe drewniane schody łączące obydwie kondygnacje, zostały zastąpione ceglana klatką schodową zaopatrzoną w stalowe balustrady. Przebudowy były podyktowane zmianą dotychczasowej funkcji obiektu z koszarowej na magazynową. Spowodowały to problemy natury technicznej i sanitarnej oraz budową nowych koszar naziemnych.

W 1903 r. zlikwidowano większość przestarzałych fortyfikacji. W rejonie podwalni usunięto bastion Lew, Bram Pruską, rawelin, zniwelowano wały. Fosę całkowicie zasypano. Około 1916 r. do bloku koszarowego doprowadzono linię energetyczną.

W okresie 1944-1945 r. podwalnia pełniła początkowo funkcję magazynu amunicji, później prowizorycznego szpitala. Po wojnie początkowo była użytkowana przez pierwszych repatriantów jako miejsce zamieszkania, później zamieniono ją na prowizoryczny schron przeciwlotniczy. Pod koniec lat 80-tych została opuszczona i zapomniana.

W 1990 r. została wykonana pierwsza inwentaryzacja i dokumentacja bloku koszarowego przez dra J. Romanowa i mgra R. Piwko. Pomiarów i studiów dokonało również Polskie Towarzystwo Eksploracyjne z Wrocławia. Także członkowie Oddziału Zielonogórskiego Towarzystwa Przyjaciół Fortyfikacji przeprowadzili wstępne rozrysy tej budowli. Opisywany obiekt forteczny jest zachowany w dobrym stanie. Prezentuje pruską szkołę fortyfikacyjną z drugiej połowy XVIII w. i stanowi jeden z najlepiej zachowanych zabytków Głogowa. (Krzysztof Motyl)

Literatura: J. Bigos, Inwentaryzacja reliktyw umocnień bastionowych twierdzy głogowskiej, Szprotawa 1991 (maszynopis); W. Eckert, Twierdza Głogów w procesie rozwoju nowożytnej sztuki fortyfikacyjnej (XVII-XX w.), Zielona Góra 1992; K. Motyl, Głogowski blok koszarowy, w: Fortyfikacje na Ziemi Lubuskiej, Zeszyt Sesyjny

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

nr 3, Zielona Góra 1997; K. Motyl, W. Eckert, Propozycje adaptacji reliktyw głogowskich fortyfikacji; Mały słownik terminologiczny dawnej architektury obronnej w Polsce, Oprac. J. Bogdanowski, Z. Holcer, M. Kornecki, A. Swaryczewski, Kraków 1988; J. Romanow, Głogów – forteczny blok koszarowy, Badania archeologiczno-architektoniczne, Wrocław 1990.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Widziszów

Powstanie wsi, dzisiejszego osiedla głogowskiego, ginie w mrokach dziejów. Miejscowość leżała z dala od głównych dróg i dlatego kronikarze nie uznawali zapewne za stosowne zajmować się jej problemami. Od czasu do czasu wspomniano tylko, iż istnieje osada Weidlich (Widziszów), spod której łąka lub las przechodzi z jednych rąk do drugich. Pierwszy bardziej treściwy zapis kronikarski pochodzi dopiero z XVI e. Związane było to z konfliktem religijnym pomiędzy katolikami i protestantami głogowskimi. Nowa wiara w państwie habsburskim, do którego ówczesnie należał Głogów, była traktowana bardzo nieprzychylnie. W samym mieście dochodziło niekiedy do licznych rozruchów i zajmowania wzajemnego kościołów. Szczególnie trudne dni dla ewangelików nastąpiły podczas rządów Rudolfa II. Zabroniono wtedy protestantom korzystać z wszystkich kościołów w mieście. Dlatego zaczęli się oni spotykać i odprawiać nabożeństwa pod gołym niebem w okolicznych miejscowościach. Szczególnie do gustu głogowianom przypadła wieś Widziszów. Jednym z poważnych problemów było jednak to, iż wtedy leżała ona na prawym brzegu Odry. Główne koryto tej rzeki znalazło się w miejscu dzisiejszej rzeczki Czerna. Ewangelicy udając się na kazanie pastora musieli się przez nią przeprawiać. Doprowadzało to niekiedy do nieszczęść. W 1581 r., w dniu Trzech Króli, ewangelicy z miasta i ze wsi słuchali kazania i poszli po zakończeniu nabożeństwa do domu. Przechodząc przez zamrażającą Odre część z nich wpadła do lodowatej wody. Nikt nie zginął, lecz w mieście doszło do wystąpień i protestów. W 1583 r. nastąpiło naturalne przemieszczenie głównego nurtu Odry w miejsce dzisiejszej Starej Odry i połączenie z Widziszowem było bezpieczniejsze.

Po pewnym czasie w pobliżu dawnego koryta Odry powstała druga osada nazywana Małym Widziszowem. Przez to tę starszą nazywano Dużym Widziszowem. Właśnie w pobliżu tych miejscowości król pruski Fryderyk II w 1742 r. nakazał przekopanie rowu gdzie miano skierować Odre. Miało to usprawnić obronność twierdzy przez przywrócenie głównego nurtu ciągle wysychającemu korytu przy starym moście. Przebieg tego koryta z drobnymi zmianami zachował się do dziś. Od tego czasu wieś Widziszów leży po lewej stronie Odry.

Encyklopedia Ziemi Głogowskiej

Tabele podatku gruntowego z 1765 r. podaj, iż wieś Widziszów należała do rodziny von Thalwenzel. Miejscowość zamieszkiwali: 1 kmieć, 5 zagrodników, chałupników i komorników – łącznie 21, rzemieślników 4. Wartość wsi oszacowano na 2.130 talarów.

Aby ochronić okolice od częstych wezbrań rzeki w powiecie głogowskim utworzono dwa związki wałowe: w 1855 r. Barycz – Widziszów i 1858 r. Wilków – Siedlisko. Związki te miały za zadanie wykonać plany i wybudować trwałe zapory przeciwpowodziowe. Obwałowanie Barycz – Widziszów zaczynało się w powiecie Góra obok wsi Barycz, a kończyło przy tamie koło Małego Widziszowa. Długość głównej tamy wynosiła 29 km.

Według dawnych ksiąg adresowych łącznie w Małym i Dużym Widziszowie mieszkało odpowiednio: w 1910 r. – 108 mieszkańców, w 1930 liczba ta wzrosła do 121. We wsiach znajdowały się 23 gospodarstwa. W pobliżu Widziszowa w połowie lat trzydziestych wybudowano wodny teren ćwiczebny dla saperów.

1 kwietnia 1938 r. Widziszów przyporządkowano gminie wiejskiej Nosocice, którą władze faszystowskie nazwały wtedy Urstetten. Widziszów nosił oficjalną nazwę Urstetten – Weidisch. Natomiast po wojnie polscy osadnicy na krótko nadali tej wsi miano Droszyna.

Intensywna rozbudowa Głogowa doprowadziła 15 marca 1984 r. do podjęcia decyzji o rozszerzeniu jego granic. Do miasta włączono wsie: Brzostów, Krzepów, Nosocice i część Widziszowa. Dwa lata później do głogowa włączono już cały Widziszów. Pod koniec lat osiemdziesiątych pomiędzy dawnym Starym i Nowym Widziszowem rozpoczęto budowę elektrociepłowni. Jednak później okazało się, iż ilość ciepła produkowana przez Hutę Głogów jest wystarczająca i budowę nowego zakładu cieplnego zakończono (dotychczas na wzniesieniu komina). (Paweł Łachowski)